

Tema: Utsatthet

- introduktion

För fyra decennier sedan uppmärksammades det svenska välfärdssamhällets brister av Gunnar och Maj-Britt Inghe i skriften "Den ofärdiga välfärden", som publicerades 1967. Författarna pekade på brister som främst drabbade samhällets mest utsatta: t.ex. äldre multisjuka, hemlösa, psykiskt sjuka, missbrukare.

Hälsan har sedan dess generellt sett utvecklats positivt i Sverige men också idag finns skillnader i hälsa mellan olika befolkningsgrupper. För att nå ytterligare förbättringar i folkhälsan är det viktigt med insatser som till stor del kommer att omfatta de grupper som har den sämsta hälsan.

I Stockholms län finns ett nätverk bestående av i huvudsak forskare, vårdpersonal och representanter för frivilligorganisationer som arbetar för att förbättra hälsan för utsatta grupper. Nätverket administreras inom avdelningen för Socialmedicin vid institutionen för folkhälsovetenskap vid Karolinska Institutet.

Inom nätverkets ram genomfördes ett välbesökt seminarium den 13 september 2007 i Stockholm med temat "Välfärd i det framtida Sverige - om utsatthet hos barn och vuxna".(c. f. <http://www.phs.ki.se/socmed/ut->

satthet/). Avsikten var att belysa två grupper vars hälsa det är särskilt angeläget att värna och förbättra: Hemlösa samt utsatta barn. Målsättningen för seminariet var också att unga forskare skulle få möjlighet att inför en större publik redovisa forskningsresultat inom områden som hemlöshet och utsatta barn.

Konferensen "Välfärd i det framtida Sverige" planerades ursprungligen som en konferens till Stig Åhs minne - han avled annandag jul 2006. Stig var socialdemokratisk politiker, men alla som arbetat tillsammans med honom såg att om det gällde att nå resultat, då fanns inga partigränser om han såg att han tillsammans med med- och motståndare hade möjlighet att nå resultat, som att främja socialmedicinen och det hälsofrämjande arbetet.

Det är bidrag från konferensen som nu presenteras som temanummer i Socialmedicinsk tidskrift. Det idéärvar som Stig Åhs var en del av är det vi hoppas speglas i temanumret med två avdelningar. Den första avdelningen försöker tydliggöra dagens ofärdiga välfärd. Vad pågår och vad behöver göras i forskning för att tydliggöra utsatthetens ansikten? Men som den resultatpolitiker Stig Åhs var nöjde han

sig inte med beskrivningar - han ville också se konkreta åtgärder. Hur kan man göra något åt utsatthet? Dessa frågor avspeglas i den andra avdelningens artiklar.

Avdelning I: Hur skall vi förstå utsatthet? Vad betyder det? Vem är utsatt? Vem bestämmer vem som är utsatt?

Dessa frågor speglas bl a genom presentation av en ny studie från Stockholm "Hälsa och livsvillkor bland socialt och ekonomiskt utsatta grupper i Stockholms län". Bo Burström, vid institutionen för folkhälsovetenskap, avdelningen för socialmedicin vid Karolinska Institutet, presenterar tillsammans med sina medarbetare i några artiklar resultat från denna studie. Patricia de Palma, skriver om Tänder som klassmärke, utgående från sin nyligen framlagda avhandling vid samma institution. Ulla Beijer har i sitt avhandlingsarbete studerat hemlösas vårdutnyttjande vilket ytterligare ger en bild av de hemlösas situation.

Tre andra bidrag ger de utsatta ansikten genom forskning som präglas av hur man skall förstå hemlösheten genom kvalitativa studier. Anneli Martilla, doktorand i socialmedicin har intervjuat familjer för att förstå hur det är att leva med knappa ekonomiska resurser. Anette Rosengren, etnolog belyser Kvinnor och hemlöshet genom att återvända till en grupp hemlösa kvinnor i Stockholm som hon följt under snart 10 år. Det tredje bidraget från socialhögskolan vid Lunds universitet är Gunvor Andersons och Hans Swärds berättelse om hemlösa barn. Bidragen speglar betydelsen av narrativa forskningsmetoder för att

bättre kunna förstå mekanismerna för utsatthet och hemlöshet.

Ett genomgående fynd från dessa studier är att de utsatta / hemlösa upplever sig dåligt bemötta av företrädare för den traditionella sjukvården. Slutsaterna av dessa studier är att det behövs en medicinsk instans i samhället, en ny socialläkarfunktion, som på ett bättre sätt kan möta de personer som på olika sätt lever i utsatthet. Det är i det perspektivet tillfredställande att socialdemokraterna i Stockholms läns landsting i sitt aktuella budgetförslag vill återinföra befattningarna som socialläkare. Dessa "bör ges ett särskilt ansvar att bevaka hälsoutvecklingen och även hjälpa utsatta människor genom vårdapparaten". Socialläkarfrågan är således åter på den politiska agendan.

Avdelning II: Frågor som belyses är: Hur kan vi göra något åt utsatthet? Går det att skapa miljöer som ger stöd i utsattheten? Vad är i så fall samhällets ansvar och vad skall andra aktörer, t ex frivilliga organisationer göra?

Maria Larsson inleder denna avdelning med en presentation av några reageringsinitiativ avseende, utsatta barn och hemlöshet. Gunnar Ågren lyfter fram det socialpsykiatriska perspektivet som en viktig förutsättning för att kunna åtgärda utsatthet. Cecilia Hansen Löfstrand, sociologiska institutionen, Göteborgs universitet, redovisar därefter erfarenheterna från sitt avhandlingsarbete om hemlöshetens politik. Hon argumenterar för att den förändrade bostadspolitiken under 1990 talet utgör en av huvudorsakerna till den utveckling vi ser av hemlöshet i vårt samhälle.

I de tre sista artiklarna presenteras forskning om lokala aktörer och metoder för att förebygga utsatthet. CIVILSAMHÄLLETETS ROLL FÖR STÖD I UTSATTHET speglas i forskning från Ersta Högskola i Stockholm av Lars-Erik Olsson. Han menar bl.a. att när det gäller praktiskt arbete för stöd till hemlösa är ofta offentliga institutioner supplement till kyrkornas arbete, med sina hundraåriga traditioner. Amina Jama Mahmud, forskare från Blekinge Tekniska högskola presenterar förebyggande arbete i lokalsamhället med ett exempel från Karlskrona, Blekinge. I det sista bidraget presenterar Birgitta Kimber och Therése Skoog metoder för föräldrastöd. Även detta är ett avhandlingsarbete från avdelningen för socialmedicin vid Karolinska Institutet.

Bo J A Haglund,
Klas Ek,
Jan Halldin

Författarpresentation

Bo J A Haglund är professor i socialmedicin vid Institutionen för folkhälsovetenskap, Karolinska Institutet med hälsofrämjande arbete som huvudinriktning, Klas Ek, handläggare, Barnkonventionen, Landstingsförvaltningens kansli, Stockholms läns landsting. Jan Halldin, leg.läk. och medicine doktor i socialmedicin. Har tidigare arbetat inom psykiatri och beroendevård inom Stockholms läns landsting. Har också i 15 års tid tjänstgjort som socialläkare. Senaste tio åren bl.a. arbetat med forsknings- och utvecklingsfrågor rörande hemlöshet

Kontaktadresser:
bo.haglund@ki.se
klas.ek@sll.se
jan.halldin@sll.se

Editorial

Welfare in future Sweden – on vulnerable children and adults

Four decades ago, in 1967, one of the grand old men of Swedish Social Medicine, professor Gunnar Inghe together with his wife Maj-Britt published a book about the unfinished welfare of Sweden. They especially pointed at the deficiencies for the most vulnerable groups of the society e.g. elderly with several diseases, homeless people, mentally ill, and drug users.

Population health has since in general developed positively in Sweden, but also today there is a health divide with social and health inequalities. In order to gain health for the population it is important to tackle those inequalities with policies and other actions towards the most vulnerable groups.

In the Stockholm area there is a network of people engaged in such activities with representatives from the academy with researchers, health care and voluntary organisations. This network is administered by the division of social medicine, department of public health sciences, Karolinska Institutet. Within the framework of this network a conference was organised September 13th 2007 with the theme Welfare in future Sweden – on vulnerable children and adults. Foci were vulnerable children and home-

lessness. The aim of the seminar was also to provide possibilities for young researchers to present their findings for a broader audience.

This conference was planned also in the memory of another grand old man of Social Medicine, Stig Åhs, who deceased winter 2006. Stig Åhs was a social-democracy politician, but known for being a politician that wanted achievements in consensus and especially concerned with support for vulnerable groups in the society, development of social medicine and health promotion.

This theme issue presents some of the contributions from the conference. There are two parts. The first mirrors the ongoing debate on the unfinished welfare of today. Questions raised are: What is ongoing in research and what is needed research to better understand the situation for vulnerable groups. The second deals with possibilities to tackle inequalities and support vulnerable groups.

In the **first part** there are nine articles describing vulnerable groups and homelessness. *Bo Burström* et al (Dept. of Public Health Sciences, Karolinska Institutet) present in three articles the results from a study in Stockholm county on health, living conditions and health care use among social

and economic vulnerable groups. In order to study this three different approaches were used. A survey to the adult population, an in depth interview with receivers of economic support (*Anneli Martilla*) and interviews with homeless people (*Robert Irestig*). An index was calculated for defining the vulnerable groups. Perceived health among vulnerable groups and homeless people was less than half the mean level of the adult population. This also stands for an under consumption of health care among these groups. One of the factors behind this is that the vulnerable persons in the interviews claimed that they were received with arrogance by the health care personal. One implication of this finding is a suggestion to create a new kind of health care organisation for vulnerable and homeless groups in the big cities.

Patricia de Palma, Institute of Odontology, Karolinska Institutet, presents results from her doctoral thesis on Oral health among a group of homeless individuals from dental professional's and patient's perspective. This is about how the social class indicator of bad teeth are experienced by homeless people physically and mentally, as deep shame of showing the mouth, fear of dentists and difficulties with eating. *Ulla Beijer*, in her thesis work at the department of public health sciences has studied the health care consumption during 18 years for homeless people.

Three other contributions have used narrative research methods in order to provide a more in depth understanding of the living conditions

for vulnerable and homeless groups. *Anneli Martilla*, also a doctoral student at the above department has implemented interviews with families with scarce economic resources. *Annette Rosengren*, ethnologist, has followed homeless women for almost 10 years. Of those women about 20 % has died and about 35% have a similar situation ten years later. For the rest life has been better. Often including an own apartment. The third narrative contribution by *Gunvor Anderson* and *Hans Swärd* (Department of Social Work, Lund University) is a narrative on homeless children. Based on a single case social conditions and mechanisms for the development of homelessness is illustrated.

The **second part** includes seven articles providing initiatives on different layers of influence in the society to support vulnerable groups and homeless people. One point of discussion is the question of responsibility. What is the role of public society versus the civil society?

Maria Larsson current minister of social affairs presents some new governmental initiatives on vulnerable children and homelessness. Parental support is underlined by the minister. *Gunnar Ågren*, the National Institute of Public Health claims that a perspective of social psychiatry is a prerequisite for effective initiatives towards vulnerability. *Cecilia Hansen Ljöfstrand*, Department of Sociology, Göteborg University, take as her point of departure the doctoral thesis on the Politics of Homelessness – Local Policy and practice. She argues that the drastically changing housing policy and trans-

tema

fer of responsibility, from the central state and the municipal housing companies to the local social authorities has created more homelessness, a "special-housing-sphere" organized as a "housing staircase" and "homelessness careers". Within this sphere mechanisms of exclusion continuously produce "residual groups". She studies more in depth the process by which assistance-seeking citizens become homeless clients, a prerequisite for access to special housing, and analyses the institutional discourses that influence this process, as well as client resistance. *Lars – Erik Olsson* from the Ersta Sköndal University College presents the role of the civil society for support to vulnerable groups. He argues that the public societal institutions are supplement to the work of churches, with their several hundred years old tradition of support for vulnerable and homeless people. *Amina Jama Mahmud*, doctoral student at the department of public health science, Karolinska Institutet and researcher at the Blekinge institute of technology presents health promotion in a local community. The field of research for the studies is the adaptation of modern technology for Health Communication with vulnerable groups in the Swedish society. This is implemented within the framework of the so-called Health Squares (HS). HS is a new Health Promotion setting within Primary Health Care in Sweden. *Birgitta Kimber* and *Therése Skoog* doctoral students at Karolinska Institutet, department of public health sciences and Örebro University present new method for parental support. Finally, *Jan*

Halldin reflects on research, education and praxis development of value to meet the needs of vulnerable people in future.

Bo J A Haglund

Bo J A Haglund professor in Social Medicine Department of Public Health Sciences, Karolinska Institutet. bo.haglund@ki.se